Du Duabus Animabus (Latin)

Augustine of Hippo (AD 354–430)

SermonIndex.net / Church Fathers

Du Duabus Animabus

Ii. De Duabus Animabus

Opitulante dei misericordia disruptis et derelictis Manichaeorum laqueis tandem catholicae gremio restitutum libet considerare nunc saltem ac deplorare illam miseriam meam. multa enim erant, quae facere debui, ne tam facile ac diebus paucis religionis uerissimae semina mihi a pueritia salubriter insita errore uel fraude falsorum fallaciumue hominum effossa ex animo pellerentur. nam primo animarum illa duo genera, quibus ita singulas naturas propriasque tribuerunt, ut alterum de ipsa dei esse substantia, alterius uero deum ne conditorem quidem uelint accipi. si mecum sobrie diligenterque considerassem mente in deum subplici et pia, fortasse mihi satagenti adparuisset nullam esse qualemlibet uitam, quae non eo ipso, quo uita est et in quantum omnino uita est, ad summum uitae fontem principiumque pertineat: quod nihil aliud quam summum et solum et uerum deum possumus confiteri. quapropter illas animas, quae a Manichaeis uocantur malae, aut carere uita et animas non esse neque quicquam uelle seu nolle. adpetere uel fugere, aut si uiuerent, ut et animae esse possent et aliquid tale agere, quale illi opinarentur nullo modo eas nisi uita uiuere; ac si Christum dixisse constaret, ut constat: ego sum uita. nihil esse causae, cur non omnes animas, cum animae nisi uiuendo esse non possint. per Christum, id est per uitam creatas et conditas fateremur.

Quod si tempore illo quaestionem de ipsa uita et de participatione uitae mea cogitatio ferre ac sustinere non posset — quae profecto magna est et multum serenae disputationis inter doctissimos indigens — illud dispicere fortasse ualuissem, quod omni homini sese sine studio partium bene consideranti manifestissime adparet omne, quod scire et nosse dicimur aut sensu corporis aut intellegentia nos habere conprehensum. sensus autem corporis etiam uulgo quinque numerari: uisum, auditum, odoratum. gustatum atque tactum: quibus omnibus intellegentiam longe alteque praestare et excellere, quis mihi non uel ingratus inpiusque concederet ? quo constituto atque firmato illud consequi, ut cuncta, quae tactu et uisu uel quolibet alio modo corporaliter sentirentur. tanto essent inferiora his, quae intellegendo adsequeremur. quanto ipsos sensus intellegentiae cedere uideremus. quamobrem cum omnis uita et ob hoc omnis anima nullo corporis sensu, sed solo intellectu percipi queat, sol autem iste atque luna omnisque lux. quae mortalibus his oculis cernitur, ab ipsis quoque Manichaeis uero et bono deo tribuenda esse dicatur: summam esse dementiam id praedicare pertinere ad deum, quod per corpus intuemur, quod uero non solum animo. sed

ipsa sublimitate animi, mente scilicet atque intellegentia caperemus, id est uitam, qualiscumque illa diceretur. tamen uitam eodem deo: auctore priuandam et uiduandam putare. num enim quid sit uiuere quamque secretum ab omni corporis sensu quamque omnino incorporeum, si me ipsum inuocato deo interrogarem, respondere non possim? aut non illi quoque fateantur non solum uiuere illas, quas detestantur animas, sed etiam inmortaliter uiuere? quodque a Christo dictum est: dimitte mortuos sepelire mortuos suos, non de omnino non uiuentibus, sed de peccantibus dictum, quae inmortalis animae sola mors est scribente Paulo: mortua est uidua, quae in deliciis uiuit; simul enim et mortuam esse dixit et uiuere. quare non ego quanto decoloratius uiuat peccatrix anima, sed illud ipsum tantum, quod uiuit adtenderem. quod si percipere nisi intellegendo non possem, credo, ueniret in mentem tanto esse quamlibet animam luci, quam per hos sentimus oculos, praeferendam, quanto intellegentiam ipsis oculis praeferremus.

Lucem autem illam illi quoque a patre Christi esse confirmant: egone tandem, quod ab eo esset quaecumque anima, dubitarem? ego uero non modo de anima, sed de quouis etiam corpore, quin ab ipso esset, nihil omnino ne tum quidem homo scilicet illius inperitiae atque illius aetatis ambigerem, si forma quid esset quidue formatum, quid species et quid indutum specie, deinde quid horum cui causa esset, pie cauteque cogitarem.

Sed de corpore interim taceo; de anima conqueror, de spontaneo et uiuido motu, de actu, de uita, de inmortalitate, denique conqueror, quod aliquam rem ista omnia sine dei bonitate habere posse miserrimus credidi, quod quanta essent, neglegenter adtendi: hoc mihi gemendum ac deflendum puto. uoluerem mecum haec, loquerer mecum, deferrem ad illos; quae uis esset intellegendi, quam nihil esset in homine. quod huic excellentiae possemus conferre, proponerem. ubi mihi hoc homines, si modo essent homines, concessissent, quaererem, utrum his oculis uidere id est intellegere; ubi negauissent, colligerem primo longe esse sensui oculorum istorum intellegentiam mentis anteponendam; deinde subiungerem, id quod re meliore perciperemus, necessario melius iudicandum. quis hoc non daret? ergo pergerem quaerere animam illam, quam malam dicerent, oculisne sentiretur istis. an mente intellegeretur. mente faterentur. quibus omnibus inter nos conuenientibus atque firmatis. quid conficeretur ostenderem, animam illam scilicet. quam execrarentur. luce ista, quam uenerarentur, esse meliorem, quandoquidem illa intellectu mentis. haec sensu corporis innotescit. hic uero haererent fortasse ducemque rationem sequi recusarent: tanta est uis ueternosarum opinionum et diu defensae atque creditae falsitatis. sed ego instarem magis haerentibus. non aspere. non pueriliter, non peruicaciter; repeterem quae concessa sunt, et quam essent concedenda, monstrarem. hortarer ut in commune consulerent; uiderent certe. quid nobis negandum esset: utrum intellectum istis carneis luminibus praeferendum, an excellentius esse, quod animi excellentia quam quod debili sensu corporis cognoscitur, falsum putarent; an illas animas, quas alienigenas crederent. tantum intellegendo. id est ipsa animi excellentia sciri posse nollent fateri: an solem ac lunam non nisi istis oculis notos fieri uellent abnuere. quod si nihil horum nisi absurdissime atque inpudentissime negari posse animum aduerterent, suaderem non eos oportere dubitare istam lucem, quam colendam praedicarent , esse anima illa uiliorem, quam fugiendam monerent.

Atque hic si forte turbati a me quaererent, num etiam muscae animam huic luci praestare censerem, responderem: etiam. nec me terreret musca quod parua est, sed quod uiua firmaret. quaeritur enim, quid illa membra tam exigua uegetet, quid huc atque illuc pro naturali adpetitu tantillum corpusculum ducat, quid currentis pedes in numerum moueat, aut quid uolantis pennulas moderetur ac uibret. quod qualecumque est, bene considerantibus in tam paruo tam magnum eminet, ut cuiuis fulgori praestringenti oculos praeferatur.

Certe quod nemo dubitat, quicquid id est, intellegibile est, quod omni sensibili et ob hoc huic etiam luci diuinis legibus antecellit. quid enim cogitatione percipimus, quaeso, si hoc non percipimus aliud esse mente intellegere, aliud sentire per corpus et prius illud ab hoc posteriore incomparabili sublimitate distare ideoque non posse intellegibilia sensibilibus non praeferri, cum ipse intellectus tantum sensibus praeferatur?

Hinc illud etiam fortasse cognoscerem, quod consequens esse manifestum est, cum iniustitia et intemperantia ceteraque animi uitia non sentiantur, sed intellegantur: quomodo fiat, ut etiam ista, quae detestamur et damnanda censemus, tamen quoniam intellegibilia sunt, anteire hanc lucem queant, cum in suo genere ista laudanda sit. suggeritur enim animo bene se deo subicienti primo non omne, quod laudamus. omni. quod uituperamus. esse anteponendum. neque enim quia laudo purgatissimum plumbum. ob hoc illud uituperando auro pluris aestimo. in suo enim genere quidque considerandum est. inprobo iurisconsultum multas leges ignorantem, sed eum tamen probatissimo sutori sic praefero, ut ne comparandum quidem putem. at istum laudo, quod suae artis peritissimus sit; illum autem. quod suam professionem minus inpleat, iure reprehendo. ex quo reperire deberem lucem istam, quod in genere proprio perfecta esset. iure laudari; tamen quia sensibilium rerum numero includitur, quod genus intellegibilium generi cedat necesse est, infra iniustas et intemperantes animas, quoniam sunt intellegibiles, esse deputandam, quamuis istas non iniuria damnatione dignissimas iudicemus. quaerimus namque in his quod concilietur deo, non quod isti fulgori praeferatur. quapropter quisquis hoc lumen ex deo esse contenderet, non repugnarem, sed magis animas dicerem, uitiosas etiam, non in quantum uitiosae. sed in quantum animae sunt, deum sibi esse creatorem fateri oportere.

Hoc loco si quisquam illorum cautus et uigilans iam etiam studiosior quam pertinacior me admoneret non de uitiosis animis. sed de ipsis uitiis esse quaerendum — quae quoniam sensu corporis non cognoscerentur. et tamen cognoscerentur, non nisi intellegibilia posse accipi; quae si sensibilibus omnibus antecellunt, cur lucem deo auctori esse tribuendam inter nos conueniret, uitiorum uero auctorem deum nemo nisi sacrilegus diceret — responderem homini, si aut statim et repente. ut bonis dei cultoribus solet. diuinitus infulsisset huius solutio quaestionis, aut fuisset antea praeparata: quorum si neutrum meruissem atque potuissem, coepta differrem; quodque esset propositum, difficile esse ad dinoscendum atque arduum confiterer. recurrerem in me, prosternerer deo, alte ingemerem quaerens, ne me in medio spatio, quo certis rationibus promouissem, haerere pateretur; ne ancipiti quaestione cogerer aut intellegibilia sensibilibus submittere ac subdere. aut ipsum uitiorum dicere auctorem: cum esset utrumuis horum falsitatis inpietatisque plenissimum. nullo modo pos-

sem existimare. quod me sic adfectum ille desereret. admoneret ergo suis illis ineffabilibus modis, ut considerarem etiam atque etiam. utrum animi uitia. de quibus aestuarem, inter intellegibilia numeranda essent. quod ut reperirem propter inbecillitatem interioris oculi mei, quae mihi peccatis meis iure accidisset, aliquem mihi ad inuisibilia contuenda in ipsis uisibilibus machinarer gradum: quorum esset nobis nullo modo certior cognitio, sed consuetudo fidentior. itaque statim quaererem, quid ad sensum proprie pertineret oculorum. inuenirem colores, quorum principatum lux ista obtineret. haec enim sunt. quae nullus alius sensus adtingit: nam motus corporum et magnitudines et interualla et figuras. quamuis et oculis. non tamen proprie. sed tactu etiam posse sentiri. unde colligerem tanto ceteris corporeis et sensibilibus praestare lucem, quanto aliis sensibus aspectus esset inlustrior. eiecta igitur ex omnibus, quae corpore sentiuntur, ista luce. qua niterer et in qua gradum illum inquisitionis meae necessario conlocarem, pergerem adtendere, quid ageretur hoc modo. mecumque ista sermocinarer: si sol iste tanta claritate conspicuus et diei luce sufficiens usque ad lunae similitudinem in conspectu nostro paulatim deficeret, num aliud quicquam oculis sentiremus quam lucem utcumque fulgentem, lucem tamen quaerentes. quod fuerat, non uidendo et haurientes uidendo quod aderat? non ergo illum defectum uideremus, sed lucem. quae defectui remaneret. cum autem non uideremus, non sentiremus: quicquid enim sentimus aspectu. non potest non uideri. quare si defectus ille neque uisu neque alio sensu sentiretur, non posset inter sensibilia numerari. nihil enim sensibile est. quod sentiri non potest. referamus nunc considerationem ad uirtutem, cuius intellegibili luce splendere animum conuenientissime dicimus. porro ab hac luce uirtutis defectus quidam non perimens animam. sed obscurans uitium uocatur. potest igitur recte uitium quoque animi nequaquam inter intellegibilia numerari. ut lucis ille defectus recte de sensibilium numero eximitur: illud tamen quod remanet animae, id est hoc ipsum. quod uiuit atque anima est, tam est intellegibile quam sensibile illud, quod in hoc uisibili lumine post defectum quantumcumque fulgeret: et ideo animam in quantum anima esset et uitae participaret, sine qua nullo pacto esse anima potest. rectissime omnibus sensibilibus anteferri. quamobrem maximi erroris esse ullam animam dicere non esse ex deo. ex quo esse solem lunamque glorieris.

Quod si iam placeret omnia sensibilia nominare, non modo ea, quae sentiremus, sed etiam ea, quae non sentiendo, tamen per corpus iudicaremus, sicut per oculos tenebras et per aures silentium — et illas enim non uidendo et hoc non audiendo cognoscimus — rursusque intellegibilia, non ea tantum, quae inlustrata mente conspicimus, sicuti est ipsa sapientia, sed etiam illa, quae ipsius inlustrationis priuatione auersamur, ut est insipientia, quam tenebras animi congrue dixerimus: nullam de uerbo facerem controuersiam, sed totam quaestionem facili diuisione dissoluerem statimque adprobarem bene adtendentibus substantias intellegibiles sensibilibus substantiis diuina et incorrupta ueritatis lege praeponi, non earum - substantiarum defectus, quamuis hos intellegibiles, illes sensibiles appellare uellemus. quapropter qui et haec lumina uisibilia et illas intellegibiles animas substantias esse faterentur, omni modo eos cogi sublimiores partes animis tribuere atque concedere, defectus uero utriusque generis non posse alteros alteris anteponi; priuant enim tantum

et non esse indicant, quod usquequaque eandem uim habent, sicut ipsae negationes. nam cum dicimus: non est aurum, et: non est uirtus, quamuis inter aurum et uirtutes plurimum, nihil tamen inter negationes, quas eis adiunximus, distat. uerum enimuero peius est non esse uirtutem quam non esse aurum, nemo sanus hinc ambigit, quod non propter ipsas negationes, sed propter res, quibus adiunguntur, accidere quis non intellegat? auro enim uirtus quanto praestat, tanto est uirtute quam auro carere miserius. quamobrem cum res intellegibiles sensibilibus rebus antecellunt, defectum in intellegibilibus quam in sensibilibus merito aegrius toleramus, non eos defectus, sed ea, quae deficiunt, carius uel uilius aestimantes. ex quo iam illud adparet defectum uitae, quae intellegibilis est, multo miserabiliorem esse quam huius sensibilis lucis, quod scilicet multo est carior intellecta uita quam lux ista conspecta.

Quae cum ita sint, audebitne quisquam, cum solem ac lunam et quicquid in sideribus, quicquid denique in hoc igni nostro atque terreno luce uisibili effulget, deo tribuat, animas quaslibet, quae profecto nisi uiuendo animae non sunt, cum tanto hoc lumen uita praecedat. ex deo esse nolle concedere? et cum ille uerum dicat. qui dicit: in quantum nitet. ex deo est, egone tandem. deus magne. mentiar, si dicam: in quantum uiuit. ex deo est? non usque adeo. quaeso, caecitas mentis subpliciaque augeantur animorum. ut haec homines non intellegant. sed quoquo modo illorum error aut pertinacia sese haberet, his ego fretus armatusque rationibus credo, cum ad eos rem ita consideratam perspectamque detulissem et cum his placide contulissem. uererer. ne mihi quisquam eorum alicuius momenti esse uideretur, si aut intellectum aut ea, quae intellectu, non per defectum perciperentur, sensui conaretur praeferre aut saltem conparare corporeo uel his rebus, quae ad eundem sensum cognoscendum similiter pertinerent. quo constituto quando ille mihi uel quisquam negare auderet animas, quantum uellet malas, tamen, quoniam animae essent, intellegibilium rerum numero contineri neque illas per defectum intellegi ? siquidem animae non alio essent, nisi quo uiuerent licet enim per defectum intellegerentur uitiosae, quia uirtutis egestate uitiosae, non tamen per defectum animae, quia ui. uendo animae. nec fieri potest, ut uitae praesentia sit causa deficiendi, cum tanto quidque deficiat, quanto deseritur uita.

Omni modo igitur cum pateret non posse ullas animas ab eo auctore separari, a quo lux ista non separaretur, iam quicquid adferrent, non acciperem admoneremque potius, ut eos mecum sequi mallent, qui omne, quicquid esset, quoniam esset, in quantumcumque esset, ex uno deo esse praedicarent. Recitarent aduersum me uoces illas euangelicas: uos propterea non auditis, quia non estis ex deo; uos ex patre diabolo estis. ego quoque contra recitarem: omnia per ipsum facta sunt et sine ipso factum est nihil, et illud apostoli: unus deus, ex quo omnia, et unus dominus Iesus Christus, per quem omnia, et iterum eiusdem apostoli: ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, insi gloria, hortarerque homines — si tamen homines inuenirem —, nihil nos iam quasi conperisse praesumeremus, sed quaereremus potius magistros, qui sententiarum istarum, quae nobis inter se pugnare uiderentur, pacem concordiamque monstrarent. non in una atque eadem auctoritate scripturarum cum alibi sonaret: omnia ex deo, et alibi: uos non estis ex deo, quoniam libros temere condemnare nefas esset, quis non uideret peritum doctorem, cui quaestionis

huius solutio nota esset, inueniendum fuisse? qui profecto si esset bonus intellector et. ut diuinitus dicitur, homo spiritalis. quoniam necessario faueret ueris rationibus, quas de intellegibili sensibilique natura, quantum potui, tractaui atque disserui. immo eas ipse multo melius et ad docendum aptius aperiret. nihil ab eo aliud de hac quaestione audiremus, nisi quemadmodum fieri posset, ut et nullum animarum genus non esset ex deo, et recte tamen peccatoribus et infidelibus diceretur: non estis ex deo. nam et nos fortasse inplorato in auxilium deo facile uidere possemus aliud esse uiuere, aliud peccare. et quamquam uita in peccatis in conparatione iustae uitae mors appellata sit. utrumque tamen in homine uno posse inueniri, ut simul sit uiuus atque peccator. sed quod uiuus, ex deo, quod peccator. non ex deo. in qua diuisione utimur ea parte de duabus, quae nostrae sententiae conpetit, ut, cum dei conditoris omnipotentiam insinuare uolumus, etiam peccatoribus dicamus. quod ex deo sint — dicimus enim his, qui aliqua specie continentur, dicimus animantibus, dicimus rationalibus, dicimus postremo, quod ad rem maxime adtingit, uiuentibus, quae omnia per se ipsa diuina sunt munera-, cum autem malos arguere propositum est. recte dicimus: non estis ex deo. dicimus enim se a ueritate auertentibus, infidelibus, facinorosis. flagitiosis, et quod nomine uno totum continet, peccatoribus: quae rursus omnia ex deo non esse quis dubitet? itaque Christus peccatoribus id ipsum, quod peccatores erant et sibi non credebant, coarguens, quid mirum si ait: non estis ex deo. ex alia parte illa salua manente sententia quod omnia per ipsum facta sunt, et: omnia ex deo. nam si Christo non credere, Christi aduentum repudiare. Christum non recipere certum indicium esset animarum, quae non sunt dei. et ideo dictum esset: uos propterea non auditis. quia non estis ex deo, quomodo uera esset uox illa apostoli in ipso euangelii memorabili principio, qua dictum est: in sua propria uenit et sui eum non receperunt? unde sui. si non receperunt? aut unde ideo non sui. quia non receperunt? nisi quia homines peccatores, eo quod sunt homines. ad deum. eo uero, quod peccatores, ad diabolum pertinent. hic ergo partem naturae tenuit qui ait: sui eum non receperunt. ille uoluntatis qui ait: non estis ex deo. euangelista enim dei opera commendabat. Christus hominum peccata cohercebat.

Hic fortasse quis dicat: unde ipsa peccata et omnino unde malum? si ab homine, unde homo? si ab angelo. unde angelus ? quos ex deo esse cum dicitur. quamuis recte uereque dicantur, uidentur tamen inperitis et minus ualentibus acriter res abditas intueri quasi per quandam catenam ad deum mala et peccata conecti. hac in quaestione illi regnare se putant, quasi uero interrogare sit scire. utinam id esset: nemo me scientior reperiretur. sed nescio quomodo saepe in altercando magnae quaestionis propositor personam magni doctoris ostentat plerumque ipse ipso. quem tenet, in eo, de quo terret, indoctior. itaque isti multitudini se praeferendos arbitrantur, quia priores interrogant. quod cum multitudine ignorant. sed si eo tempore, quo cum eis me, non sicut iam diu ago, egisse nunc paenitet, mihi has rationes depromenti hoc obiecissent, dicerem: quaeso. interim mecum cognoscite, quod facillimum est, si nihil potest fulgere sine deo, multo minus posse aliquid uiuere sine deo, ne in tantis monstris opinionum remaneamus, ut nescio quas animas uitam non ex deo habere praedicemus. sic enim fortasse continget, ut id quod mecum ignoratis, id est unde sit malum, uel simul uel quolibet ordine aliquando discamus. quid ? si enim cognitio

summi mali sine summi boni cognitione contingere homini non potest? non enim nossemus tenebras, si in tenebris semper essemus; sed lucis notitia contrarium suum non siuit incognitum. summum autem bonum id est, quo superius esse nihil potest; deus autem bonum et deo superius nihil est: deus igitur summum bonum. cognoscamus ergo deum atque ita nos illud, quod praepropere quaerimus, non latebit. mediocrisne tandem negotii uel meriti cognitionem dei esse arbitramini? quod enim nobis aliud praemium quam uita aeterna promittitur, quae dei cognitio est? ait enim magister deus: haec est autem uita aeterna, ut cognoscant te solum et uerum deum et quem misisti Iesum Christum. etenim anima quamuis sit inmortalis, tamen quia mors eius rite dicitur a dei cognitione auersio, cum se conuertit ad deum. meritum est aeternae uitae consequendae, ut sit aeterna uita, sicut dictum est, ipsa cognitio. conuerti autem ad deum nemo, nisi ab hoc mundo se auerterit, potest. hoc ego mihi arduum et difficillimum sentio; uobis si facile est, ille ipse deus uiderit. ego uellem credere, nisi me moueret, quod cum iste mundus, a quo nos auertere iubemur, uisibilis sit dixeritque apostolus: ea quae uidentur, temporalia sunt; quae autem non uidentur, aeterna sunt, uos plus istorum oculorum quam mentis iudicio tribuitis, apud quos nullam esse fulgentem pennam, quae non ex deo fulgeat, et esse uiuentem animam, quae non ex deo uiuat, praedicatur et creditur. haec et similia uel illis etiam dicerem uel mecum ipse reputarem. possem namque deum omnibus, ut dicitur, uisceribus deprecans et scripturis, quantum licebat, intentus etiam tunc fortasse talia uel dicere uel, quod saluti sat erat, cogitare.

Sed me duo quaedam maxime, quae incautam illam aetatem facile capiunt, per admirabiles adtriuere circuitus: quorum est unum familiaritas nescio quomodo repens quadam imagine bonitatis tamquam sinuosum aliquod uinculum multipliciter collo inuolutum, alterum, quod quaedam noxia uictoria paene mihi semper in disputationibus proueniebat disserenti cum inperitis, sed tamen fidem suam certatim, ut quisque posset, defendere molientibus christianis. quo successu creberrimo gliscebat adulescentis animositas et inpetus suos in peruicaciae magnum malum inprudenter urgebat. quod altercandi genus quia post eorum auditionem adgressus eram, quicquid in eo uel qualicumque ingenio uel aliis lectionibus poteram, solis illis libentissime tribuebam. ita ex illorum sermonibus ardor in certamina, ex certaminum prouentu amor in illos cotidie nouabatur. ex quo accidebat, ut quicquid dicerent, miris quibusdam modis, non quia sciebam, sed quia optabam uerum esse, pro uero adprobarem. ita factum est, ut quamuis pedetemtim atque caute, tamen diu sequerer homines nitidam stipulam uiuenti animae praeferentes.

Uerum esto: non poteram illo tempore sensibilia haec ab intellegibilibus, carnalia scilicet ab spiritalibus diiudicare atque discernere. non erat aetatis. non disciplinae, non cuiusdam etiam consuetudinis. non ullorum denique meritorum non enim parui gaudii felicitatisque res est —: itane tandem ne illud quidem arripere poteram, quod in omnium hominum iudicio summi dei legibus natura ipsa constituit?

Quiuis enim homines, quos modo a communi sensu generis humani nulla disrupisset amentia, quae uellent ad iudicandum studia detulissent, quamlibet inperitiam, quan-

tamcumque etiam tarditatem, uelim experiri, quid mihi responderent roganti, utrum eis peccasse uideretur, de cuius dormientis manu scripsisset alius aliquid flagitiosum. omnes quis dubitet ita fuisse negaturos illud esse peccatum, ita reclamaturos, ut etiam succenserent fortasse, quod tali eos rogatione dignos putarim ? a quibus ego, quoque modo poteram. reconciliatis et in consilium restitutis peterem, ut me aliud tam manifestum, tam in omnium cognitione positum interrogantem non moleste ferrent. tunc quaererem: si non dormientis, sed scientis manu, qui membris tamen ceteris uinctus atque constrictus esset, quisquam ualentior aliquid similiter fecisset mali, utrum quia id nosset. quamuis omnino noluisset, ullo peccati nomine teneretur. et hic mihi omnes mirantes, quod talia sciscitarer, sine cunctatione responderent nihil etiam istum omnino peccasse. quid ita ? quia de quo nesciente uel resistere non ualente quisquam quippiam mali fecerit, iuste damnari nullo modo potest. atque id ipsum cur ita esset, si in illis hominibus naturam ipsam percontarer humanam, facile peruenirem ad id, quod cuperem, isto modo quaerens: quid? si dormiens ille iam sciret, quid alius de manu eius facturus esset, et de industria se plus potus etiam, ne expergisceretur, somno dederet, ut aliquem iurando falleret, num ei quicquam somnus ad innocentiam suffragaretur ? quid aliud illi quam nocentem hominem pronuntiarent ? quid? si et ille uolens uinctus est, ut aliquem similiter praetenta defensione deciperet, quid ei tandem, ut peccato careat. illa uincula profuerunt? quamquam his obstrictus reuera resistere non ualeret, sicut ille dormiens, quid tunc fieret. omnino nesciret. numquidnam igitur dubitandum est, quin peccasse ambo iudicarentur ? quibus concessis colligerem nusquam scilicet nisi in uoluntate esse peccatum, cum mihi auxiliaretur etiam illud, quod iustitia peccantes tenet sola mala uoluntate. quamuis quod uoluerint inplere nequiuerint.

Quisquamne me ista tractantem possit dicere in rebus obscuris abditisque uersari. ubi propter intellegentium paucitatem uel fraudis uel ostentationis suspicio nasci solet ? secedat paulisper illa intellegibilium sensibiliumque distinctio, nulla mihi fiat inuidia, quod tardas animas subtilium disputationum stimulis persequor. liceat mihi me scire uiuere, liceat mihi scire me uelle uiuere: in quae si consentit genus humanum, tam nobis cognita est uoluntas nostra quam uita. neque cum istam scientiam profitemur, metuendum est, ne nos quisquam falli posse conuincat: hoc ipsum enim falli nemo potest, si aut non uiuat aut nihil uelit. non me arbitror quicquam obscurum adtulisse et uereor, ne cuiquam magis, quod haec nimium manifesta sint, uidear esse culpandus; sed quorsum tendant, consideremus.

Non igitur nisi uoluntate peccatur. nobis autem uoluntas nostra notissima est: neque enim scirem me uelle, si quid sit uoluntas ipsa nescirem. definitur itaque isto modo: uoluntas est animi motus cogente nullo ad aliquid uel non amittendum uel adipiscendum. cur ergo ita tunc definire non possem? an erat difficile uidere inuitum uolenti esse contrarium, ita ut contrarium sinistrum dextro esse dicimus, non ut nigrum albo? nam eadem res simul et nigra et alba esse non potest; duorum autem in medio quisque positus ad alterum sinister est, ad alterum dexter; simul quidem utrumque unus homo. sed simul utrumque ad unum hominem nullo modo. ita inuitus et uolens simul esse quidem unus animus potest, sed unum atque idem nolle simul et uelle non potest. cum enim quisque inuitus aliquid facit

— si enim roges, utrum id facere uelit. nolle se dicit: item si roges. utrum id uelit non facere, uelle respondet —: ita inuitum ad faciendum, ad non faciendum autem uolentem reperies; id est enim unum animum uno tempore habentem utrumque. sed ad aliud atque aliud singulare referentem. cur haec dico ? quia si rursum quaeramus, quam ob causam id inuitus faciat, cogi se dicat. nam et omnis inuitus faciens cogitur et omnis qui cogitur, si facit, nonnisi inuitus facit. restat. ut uolens a cogente sit liber, etiamsi se quisquam cogi putet. et hoc enim modo omnis. qui uolens facit. non cogitur. et omnis, qui non cogitur, aut uolens facit aut non facit. haec cum in omnibus hominibus, quos interrogare non absurde possumus, a puero usque ad senem, a ludo litterario usque ad solium sapientis natura ipsa proclamet. cur ego tunc non uiderem in definitione uoluntatis ponendum esse cogente nullo\', quod nunc quasi experientia maiore cautissimus posui? at si hoc ubique manifestum a est et non doctrina, sed natura omnibus promptum, quid restat - quod uideatur obscurum, nisi forte ullum lateat. aliquid nos uelle cum uolumus, et ad hoc moueri animum nostrum idque aut habere nos aut non habere. et, si haberemus, retinere uelle, si non haberemus, adquirere? quare aut non amittere, aut adipisci aliquid uult omnis, qui uult. quamobrem si omnia ista luce clariora sunt, sicuti sunt. neque meae tantum, sed notitiae generis humani ueritatis ipsius liberalitate donata, cur illo etiam tempore dicere non possem: uoluntas est motus animi cogente nullo ad aliquid uel non amittendum uel adipiscendum ?

Dicet aliquis: et hoc te aduersum Manichaeos quid adiuuaret? expecta; sine prius etiam peccatum definiamus. quod sine uoluntate esse non posse omnis mens apud se diuinitus conscriptum legit. ergo peccatum est uoluntas retinendi uel consequendi quod iustitia uetat et unde liberum est abstinere. quamquam si liberum non sit. non est uoluntas. sed malui grossius quam scrupulosius definire. etiamne hic libri obscuri mihi scrutandi erant, unde discerem neminem uituperatione subplicioue dignum, qui aut id uelit, quod iustitia uelle non prohibet, aut id non faciat. quod facere non potest? nonne ista cantant et pastores in montibus et in theatris poetae et indocti in circulis et docti in bibliothecis et magistri in scholis et antistites in sacratis locis et in orbe terrarum genus humanum? quod si nemo uituperatione uel damnatione dignus est aut non contra uetitum iustitiae faciens aut quod non potest non faciens, omne autem peccatum uel um b. uituperandum est uel damnandum, quis dubitet tunc esse peccatum. cum et uelle iniustum est et liberum nolle? et ideo definitionem illam et ueram et ad intellegendum esse facillimam et non modo nunc, sed tunc quoque a me potuisse dici: peccatum est uoluntas retinendi uel consequendi. quod iustitia uetat et unde liberum est abstinere ?

Age nunc. uideamus quid nos haec adiuuarent. primum omnium. ut nihil amplius desiderarem: totam causam quippe finirent. nam quisquis secreta conscientiae suae legesque diuinas penitus naturae inditas apud animum intus, ubi expressiores certioresque sunt, consulens has duas definitiones uoluntatis atque peccati ueras esse concedit, totam Manichaeorum haeresim paucissimis et breuissimis, sed plane inuictissimis ratiunculis sine ulla cunctatione condemnat. quod sic considerari potest. duo animarum genera esse dicunt: unum bonum, quod ita ex deo sit. ut non ex aliqua materia uel ex nihilo ab eo factum. sed de ipsa eius omnino substantia pars quaedam processisse dicatur: alterum autem malum, quod

nulla prorsus ex parte ad deum pertinere credunt credendumque commendant. et ideo illud summum bonum, hoc uero summum malum esse praedicant atque ista duo genera fuisse aliquando discreta, nunc esse commixta. genus quidem commixtionis huius et causam nondum audieram; sed tamen iam quaerere poteram, utrum illud malum genus animarum, antequam bono misceretur, habuisset aliquam uoluntatem. si enim non habebat, sine peccato atque innocens erat et ideo nullo modo malum. si autem ideo malum, quia licet esset sine uoluntate. tamquam ignis, tamen si bonum adtigisset. uiolaret atque corrumperet: quantum est nefas et naturam mali tantum ualere ad commutandam ullam dei partem et summum illud bonum corruptibile et uiolabile credere? quod si uoluntas inerat, profecto inerat cogente nullo motus animi ad aliquid uel non amittendum uel adipiscendum. hoc autem aliquid aut bonum erat aut bonum putabatur: non enim aliter adpeti posset. sed in summo malo ante commixtionem, quam praedicant, nullum umquam bonum fuit. unde igitur ibi uel scientia uel opinio boni esse potuit? an nihil uolebant, quod apud se esset, atque illud bonum uerum, quod extra erat, adpetebant? ista uero praeclara et magna laude praedicanda uoluntas est, qua summum adpetitur et uerum bonum. unde igitur in summo malo motus animi tanta laude dignissimus ? an studio nocendi adpetebant ? primo eodem reuoluitur ratio. qui enim nocere uult. bono aliquo uult priuare alium propter aliquod bonum suum. erat igitur in eis uel scientia boni uel opinio, quae summo malo nullo modo esse debebat. deinde bonum illud extra se positum, cui nocere studebant. utrum omnino esset, unde cognouerant ? si intellexerant. quid tali mente praeclarius ? an quicquam est aliud. quo magnis laboribus omnis bonorum porrigatur intentio. nisi ut summum illud et sincerum bonum intellegatur ? quod ergo nunc uix paucis bonis iustisque conceditur. id tunc illud merum malum nullo bono adiuuante iam poterat? si autem illae animae corpora gerebant et id oculis uiderant, quot linguae, quot pectora, quae ingenia laudandis istis oculis praedicandisque sufficiunt, quibus uix possunt mentes iustorum adaequari ? quanta bona inuenimus in summo malo ? si enim uidere deum malum est, non est bonum deus; bonum est autem deus: bonum est igitur deum uidere et nescio quid huic bono conparari queat. porro quod uidere bonum est. unde fieri potest. ut posse uidere sit malum? quapropter quisquis uel in illis oculis uel in illis mentibus fecit. ut ab his posset uideri diuina substantia. magnum et ineffabili laude dignissimum bonum fecit. si autem non factum, sed ipsum per se tale ac sempiternum erat difficile hoc malo quicquam melius inuenitur.

Postremo ut nihil horum laudandorum habeant illae animae. quae illorum rationibus habere coguntur, quaererem, utrum aliquas an nullas animas deus damnet: si nullas, nullum meritorum iudicium est. nulla prouidentia, et casu potius quam ratione mundus administratur uel potius non administratur; non enim administratio casibus danda est. hoc autem si omnibus qualibet religione deuinctis credere nefas est. restat. ut aut sit aliquarum animarum damnatio aut nulla peccata sint. sed si nulla peccata sunt, etiam nullum malum: quod isti si dixerint. haeresim suam uno ictu interficient. conuenit igitur mihi cum eis aliquas animas diuina lege iudicioque damnari. at hae si bonae sunt, quae illa iustitia est? si malae. natura, an uoluntate? sed natura esse malae animae nullo modo queunt. unde hoc docemus? de superioribus definitionibus uoluntatis atque peccati. quia dicere animas

et malas esse et nihil peccare plenum est dementiae, dicere autem peccare sine uoluntate. magnum deliramentum est. et peccati reum tenere quemquam, quia non fecit, quod facere non potuit, summae iniquitatis est et insaniae. quamobrem illae animae quicquid faciunt. si natura, non uoluntate faciunt, id est si libero et ad faciendum et ad non faciendum motu animi carent, si denique his abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur, peccatum earum tenere non possumus. at omnes fatentur et malas animas iuste et eas, quae non peccauerunt, iniuste damnari: fatentur igitur eas malas esse, quae peccant. illae autem, sicut ratio docuit, non peccant; animarum ergo malarum genus nescio quod extraneum, quod a Manichaeis inducitur. nullum est.

Nunc bonum illud genus uideamus, quod rursus ita laudant, ut ipsam dei substantiam dicant esse. quanto autem melius est, ut suum quisque ordinem meritumque cognoscat nec ita sacrilega superbia uentiletur, ut cum se totiens commutari sentiat, summi illius boni, quod incommutabile pia ratio profitetur et docet. credat esse substantiam ? ecce enim cum manifestum sit non peccare animas in eo, quod non sunt tales, quales esse non possunt — unde iam constat nescio quas illas inducticias nullo modo peccare et propterea illas non esse omnino —: relinquitur, ut quoniam concedunt esse peccata, non inueniant, quibus ea tribuant, nisi bono generi animarum et substantiae dei. maxime autem urgentur auctoritate christiana; numquam enim negauerunt dari ueniam peccatorum, cum fuerit ad deum quisque conuersus: numquam dixerunt — ut alia multa —, quod scripturis diuinis hoc quispiam corruptor inseruerit. quibus ergo peccata donantur? si alienigenis illis malis, possunt et bonae fieri, possunt dei regnum possidere cum Christo. quod isti quia negant nec habent alterum genus nisi earum, quas de substantia dei esse perhibent, restat, ut non solum etiam ipsas, sed ipsas solas peccare fateantur. ego autem nihil pugno: non solae peccent. peccant tamen. at enim mali commixtione coguntur. si ita coguntur. ut resistendi potestas nulla sit. non peccant: si est in potestate resistere sua et propria uoluntate consentiunt, cur tanta bona in summo malo, cur hoc malum in summo bono per doctrinam illorum cogimur inuenire, nisi quia neque illud malum est quod suspicione inducunt neque hoc summum bonum quod superstitione peruertunt?

At si de duobus istis generibus animarum delirare illos et errare docuissem aut certe ipse didicissem, quid remanere poterat, cur mihi iam de ulla re audiendi uel consulendi uiderentur? an ut discerem hinc ostendi animarum duo esse genera, quod in deliberando nunc in malam partem, nunc in bonam nutat adsensio? cur non magis hoc signum est unius animae, quae libera illa uoluntate huc et huc ferri, hinc atque hinc referri potest ? nam mihi cum accidit. unum me sentio utrumque considerantem alterutrum eligentem; sed plerumque illud libet, hoc decet, quorum nos in medio positi fluctuamus. nec mirum: ita enim nunc constituti sumus, ut et per carnem uoluptate adfici et per spiritum honestate possimus. quare non duas animas hinc fateri cogor? possumus enim melius et multo expeditius intellegere duo genera rerum bonarum, quorum tamen neutrum ab auctore deo sit alienum, animam unam ex diuersis adficere partibus, inferiore ac superiore. uel quod recte ita dici potest, exteriore atque interiore. ista sunt duo genera, quae sensibilium et intellegibilium nomine paulo ante tractauimus, quae carnalia et spiritalia libentius et familiarius nos uo-

camus. sed factum est nobis difficile a carnalibus abstinere, m cum panis uerissimus noster spiritalis sit. cum labore namque nunc comedimus panem. neque enim nullo in subplicio sumus peccato transgressionis mortales ex inmortalibus facti. eo contingit, ut cum ad meliora conantibus nobis consuetudo facta cum carne et peccata nostra quodam modo militare contra nos et difficultatem nobis facere coeperint. nonnulli stulti aliud genus animarum. quod non sit ex deo. superstitione obtunsissima suspicentur.

Quamquam etiam si eis concedatur inferiore alio genere animarum nos inlici ad turpia. non inde conficiunt aut illas natura malas esse aut istas summum bonum. fieri enim potest. ut propria illae uoluntate adpetendo, quod non licebat, hoc est peccando, ex bonis factae sint malae rursusque fieri bonae possint. sed ut fit quamdiu manent in peccato, ad sese alias occulta quadam suasione traducant; deinde, ut omnino malae non sint. sed in suo genere quamuis inferiore opus proprium sine ullo peccato exerceant; istae autem superiores, quibus actionem longe praestantiorem rerum moderatrix iustitia summa tribuerit. si illas inferiores. sequi et imitari uoluerint peccando fiunt malae, non quia malas, sed quia male imitantur. ab illis enim agitur proprium, ab istis adpetitur alienum: unde illae in suo gradu manent, istae ad inferiora merguntur. uelut cum homines ferina sectantur. pulchre namque incedit quadrupedans equus; at si hoc homo pedibus manibusque meditetur, quis eum uel palearum cibo dignum putet? recte igitur plerumque inprobamus imitantem, cum eum, quem imitatur, probemus. inprobamus autem non quia non sit adsecutus, sed quia omnino adsequi uoluit. in equo enim probamus illud, cui quantum praeponimus hominem, tantum offendimur, quod inferiora sectatur. quid ? inter ipsos homines in inmittenda uoce nonne quod praeco bene facit, etiamsi clarius ac melius id faciat praetor, insanus est ? caelestia suspice: lucens luna laudatur suoque laudatur cursu atque uicibus bene considerantibus satis placet; tamen si eam sol uelit imitari — fingamus enim eos posse habere huiusmodi uoluntates —, cui non summe ac iure displiceat ? ex quibus illud est. quod intellegi uolo. etiam si sunt animae — quod interim incertum est — corporeis officiis non peccato, sed natura deditae nosque, quamquam sint inferiores, aliqua tamen interiore uicinitate contingunt, non illas ideo malas haberi oportere, quia nos, cum eas sequimur et corporea diligimus, mali sumus. propterea enim corporea diligendo peccamus, quia spiritalia diligere et iustitia iubemur et natura possumus et tunc in nostro genere optimi et beatissimi sumus.

Quamobrem quid habet argumenti aestuans in utramque partem deliberatio modo in peccatum prona, modo in recte factum subuecta, ut duo animarum genera, quorum alterius natura ex deo sit, alterius non sit, cogamur accipere, cum alias tot causas alternantis cogitationis conicere liceat? sed haec obscura esse et incassum ab animis lippientibus quaeri quisquis bonus rerum existimator est, uidet. quare illa potius, quae de uoluntate atque peccato dicta sunt, illa, inquam, quae summa iustitia neminem ratione utentem ignorare permittit, illa quae si auferuntur nobis, nihil est, unde disciplina uirtutis inchoetur, nihil, unde a uitiorum morte surgatur, etiam atque etiam considerata satis clare ac dilucide Manichaeorum haeresim falsam esse conuincunt.

Horum simile est, quod de paenitendo nunc dicam. nam ut inter omnes sanos constat et quod ipsi Manichaei non solum fatentur. sed et praecipiunt, utile est paenitere peccati. quid ego nunc in hanc rem diuinarum scripturarum testimonia, quae usquequaque diffusa sunt, colligam? uox est etiam ista naturae: neminem stultum rei huius notitia deseruit; hoc nobis nisi esset penitus insitum, periremus. potest aliquis dicere non se peccare: non sibi esse autem, si peccauerit, paenitendum, nulla barbaries dicere audebit. quae cum ita sint, quaero ex duobus illis generibus animarum, cuius sit paenitere peccati ? scio quidem neque illius esse posse, qui male facere, neque illius, qui bene facere non potest. quare ut eorum uerbis loquar, si animam tenebrarum peccati peccati, non est de substantia summi mali; si animam lucis, non est de substantia summi boni. paenitendi enim adfectio illa, quae prodest, et male fecisse paenitentem et bene facere potuisse testatur. quomodo igitur nihil ex me mali, si ego perperam feci ? aut quomodo me recte paenitet, si ego non feci? audi partem alteram: quomodo ex me nihil boni est, cui bona uolunta.s inest? aut quomodo me recte paenitet, si non inest? quamobrem aut negent isti esse paenitendi magnam utilitatem, ut non solum a christiano nomine, sed ab omni etiam uel imaginaria ratione pellantur, aut animarum duo illa genera, unum ex quo nihil mali, alterum ex quo nihil boni sit, discere atque docere iam desinant: quod si faciant, Manichaei esse utique desinent; nam tota illa secta ista bicipiti uel potius praecipiti animarum uarietate fulcitur.

Ac mihi quidem satis est sic scire, quod Manichaei errent, ut scio paenitendum esse peccati. et tamen si nunc amicorum meorum aliquem, qui usque adhuc illos audiendos putat. conpellam iure amicitiae et ei dicam: scisne utile esse, cum quisque peccauerit, paenitere? sine dubitatione se scire iurabit. si ergo te fecero ita scire falsam esse Manichaeorum haeresim, desiderabisne amplius? quid amplius se posse in hac re desiderare respondeat. bene quidem huc usque. sed cum ostendere coepero certas necessariasque rationes, quae illam propositionem adamantinis, ut dicitur, catenis nexae consequuntur. remque totam ad conclusionem, qua illa euertitur secta, perduxero: negabit se forsitan scire utilitatem illam paenitendi, quam nemo doctus, nemo indoctus ignorat, et potius se scire contendet, cum dubitamus et deliberamus duas in nobis animas patrocinia propria singulis quaestionis partibus adhibere. o consuetudo peccati! o comes poena peccati! uos me tunc a rerum tam manifestarum consideratione auertistis, sed non sentienti nocebatis; nunc uero in familiarissimis meis similiter non sentientibus me iam uulneratis torquetisque sentientem.

Adtendite ista, quaeso, carissimi; uestra ingenia bene noui. si mihi nunc uos qualiscumque hominis mentem rationemque conceditis, multo certiora sunt quam quae ibi uel uidebamur discere uel magis credere cogebamur. deus magne, deus omnipotens, deus summae bonitatis, quem inuiolabilem atque incommutabilem credi atque intellegi fas est, trina unitas. quam catholica ecclesia colit, subplex oro expertus in me misericordiam tuam, ne homines, cum quibus mihi a pueritia in omni conuictu fuit summa consensio, in tuo cultu a me dissentire permittas. uideo maxime expectari hoc loco. quomodo etiam catholicas scripturas a Manichaeis accusatas uel tunc defenderem, si, ut dico, cautus essem, uel nunc defendi posse demonstrem. sed in aliis uoluminibus deus adiuuabit propositum meum; nam huius iam, quantum arbitror, moderata parci sibi postulat longitudo.

Source. Latin text from the Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum (CSEL) collection of the Open Greek and Latin project (digital edition of ***Sancti Aureli Augustini Opera*** edited by Joseph Zycha (Prague, Vienna, Leipzig, F. Tempsky, G. Freytag: 1891) Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum 25.1), encoded in EpiDoc TEI XML. Digitised and corrected by the Open Greek and Latin team (University of Leipzig and partners); the text is taken from the printed edition by OCR with correction, so some errors may remain. SermonIndex has only divided it into short sections for reading; the critical notes, margin notes and apparatus of the printed edition are not shown here but are kept in the XML download.

Licence. Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0). You may share and adapt this text if you credit the Open Greek and Latin project and release your version under the same licence.